

Zprávy z České

Příloha

Studentská léta za války

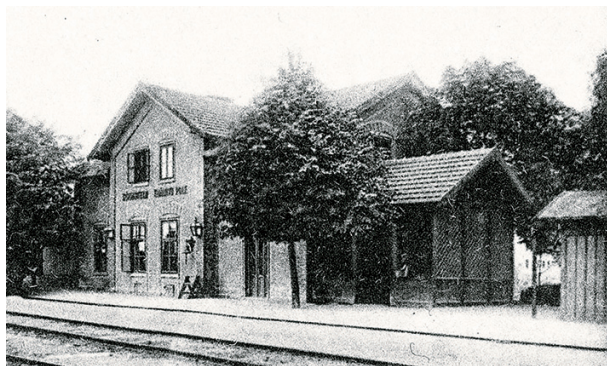
Vyprávění Ing. Jiřího Saula

Letošní významné výročí tři čtvrtě století od ukončení druhé světové války poněkud zaniklo ve víru koronavirových starostí. Ještě kulatější jubileum – 100 let od svého založení – právě zažívá Gymnázium v Brně-Králově Poli (dnes nejčastěji přezdívané „Slovaňák“), do kterého za studentských let směřovaly kroky i mnoha našich spoluobčanů. Vyprávění jednoho z nich, dlouholetého kronikáře České p. Jiřího Saula, jsme zachytili v únoru letošního roku, ještě než koronavirová pandemie vypukla. Ale snad právě ona nám alespoň trochu přiblíží pocit každodenního ohrožení, který za války lidé prožívali. Podívejme se tedy na dobu před osmdesáti lety očima chlapce, jemuž se některé z událostí zapsaly do paměti už na celý život:

Na královopolské gymnázium jsem začal chodit po absolvování obecné školy v Lelekovicích r. 1936, klasicky od primy. Pro nás, děti z vesnice, to nebylo jednoduché; byli jsme z prostších poměrů než naši městští spolužáci a měli jsme víc povinností. Když jsem přišel ze školy, musel jsem jít obvykle ještě pomáhat na pole, s hospodářstvím, na učení moc času nezbylo. Ani jsem na něho neměl příliš klidu, nebylo kam se zavřít, žili jsme všichni pohromadě v jedné místnosti. Studium bylo docela náročné, v primě nás začínalo 60, k maturitě došlo jen 40 studentů, ostatní buď přestoupili nebo úplně odpadli.

Královopolské gymnázium na Slovanském náměstí

Staré královopolské nádraží

Dojízděli jsme tehdy z České vlakem. Vystoupili jsme na starém královopolském nádraží (stávalo asi 500 m jižněji od dnešního, zhruba při ul. Sportovní). Jeho budova s čekárnou, ve které jsme zvláště při zpáteční cestě trávili dost času, byla pro nás něčím obzvláštním. Velké dubové stoly jsme při čekání na vlak dokázali plně využít k našemu stolnímu fotbálku. Na nádraží měla svůj krámek babička Högerová, maminka známého herce Karla Högera. Vidím ji jako dnes, ve vlnáku, s šátkem na hlavě, prodávala noviny a cukrovinky. My děti jsme nikdy neodolaly a ke hře jsme si nějaké to cukrdle koupily.

V osudném r. 1939 jsem zrovna chodil do tercie. Ráno 15. března jsme v Česku nastoupili do vlaku, aniž bychom cokoli tušili, až v Králově Poli jsme poznali, že se něco děje. Byl sychravý a nevlídný den, padal sníh, přicházeli jsme ke škole a už z dálky jsme viděli všude pochodovat Němce. Na dvoře gymnázia měli zaparkované motocykly, nastala okupace.

Vedení školy to tehdy vůbec nemělo jednoduché. Už za dva dny přijel náhle na vizitu Brna samotný Hitler. A my jsme ho museli jít vítat. Ředitel školy sice vyhlásil, že je to dobrovolné, ale nikdo si netroufnul nejít, všude panoval strach. Jenom můj kamarád a spolužák Jarda Dresler, který byl neobyčejně statečný (později emigroval a byl dlouholetým redaktorem Rádia Svobodná Evropa), a ještě jeden židovský chlapec, který

Adolf Hitler v Brně

byl s námi jen krátce, vítat Hitlera nešli. Celé jméno toho chlapce si už nepamatuji, říkali jsme mu Mároš, jeho rodina přechala před pronásledováním odněkud z Východního Slovenska nebo Podkarpatské Rusi, dobře věděl, proč takového „vůdce“ vítat nechce. Jak ale nakonec jeho rodina dopadla, to netuším.

Hitler podnikl po Brně triumfální okružní jízdu s celým svým slavným doprovodem, vidím je jako dnes, blížili se k nám zespodu

od Moravského náměstí a zahýbali Rašínovou k nám. Svobody, tehdy přejmenovanému na jeho počest Hitlerovým náměstím. Sám z toho moc nadšený nebyl, nebyla to pěkná vizitka, že bere Brňákům „Svobodu“, radši by si přivlastnil Moravské nám. s dominantním Německým domem. Nám ale *svobodu* skutečně sebral, brzy jsme to měli pocítit.

Hned jak Němci přišli, nastaly ve vyučování velké změny, na všechno osobně dohlížel jejich inspektor (jmenoval se Zaruba, ale byl to Němec). Na jeho pokyn jsme museli před školou vykopat protiletectvé kryty. Výuka se točila jen kolem Velkoněmecké říše, učili jsme se její dějiny, hymnu, dodnes si ji slovo od slova pamatuji. Začernit jsme museli v učebnicích jakoukoli zmínku o Masarykovi. Kupodivu v češtině naši národní básníci tolik nevadili, o těch jsme se učit mohli. Kromě samozřejmé němčiny, ze které jsme museli maturovat, probíhala v tomto jazyce i výuka jiných předmětů, třeba zeměpisu, kde ústředním tématem byla opět Velkoněmecká říše a ostatní státy se před ní jen krčily nebo už vůbec neexistovaly.

Zeměpis a tělocvik nás učil Jan Gajdoš, rodák z Židenic. To byl vynikající sportovec, gymnasta i atlet, mistr světa v tělocviku (patnáctiboj gymnastických i atletických disciplín!), exceloval v gymnastice v prostných, byl úspěšným olympionikem. K nám byl přísný, strohé povahy, ale přímý a čestný člověk. Největších sportovních úspěchů dosáhl na 10. všesokolském sletu v r. 1938, při kterém v Praze probíhalo i mistrovství světa v gymnastice a tělocviku. Učil nás tedy ještě na vrcholu své kariéry. Jako velkého Sokola a vůdce jedné sokolské odbojové skupiny ho nakonec Němci v roce 1944 zatkli, uvěznili a mučili nejprve v Kounicových kolejích a pak v táborech Wroclaw a Zwickau. Osvobození se dočkal, ale následkům krutého zacházení přes všechnu snahu lékařů podlehl. Zemřel v pouhých 42 letech.

O život přišel i jeden můj spolužák z vedlejší třídy, jmenoval se Vašek. Nikdy jsme se nedozvěděli, do čeho se zapletl. Náš spolužák Mančal měl otce velkého nacistu, ten šel za něj dokonce orodovat, ale stejně to nepomohlo, popravili ho.

Ale ani na opačné straně barikády nedopadali naši spolužáci dobře. Otec jednoho se dal k Němcům, nějaký Minařík z Řečkovic (psal se „po německy“ Minarik). Napáchal velké škody ještě na konci války, z okna svého domu na dnešní Bánsko-bystrické sledoval blížící se osvoboditelské tanky a dával echo svým soukmenovcům na Špicu. Těm se pak podařilo tři z nich vyhodit do vzduchu, při bojích utrpěly domy v okolí... Minaříkova syna, našeho spolužáka, odvedli jako Němce na frontu. Odsud se už nevrátil, skončil neznámo kde.

Musím zmínit ještě našeho rodáka (z České č. 14) a bývalého studenta královopolského gymnázia Vladimíra Bartoše. Ten byl odvezen do koncentračního tábora v Sachsenhausenu spolu s dalšími asi 1200 studenty vysokých škol těsně po jejich uzavření 17. listopadu 1939, na výstrahu všem „podvratným“ snahám studentstva. Vladimír byl tehdy studentem Masarykovy univerzity, více než dvouleté trýznění hladem

a zimou i těžkou prací na budování silnic kolem Berlína naštěstí přežil. Do České se vrátil 21. ledna 1941, jak dosvědčuje naše kronika. Potom ještě nějaký čas pracoval v kamenolomu ve Veveří (dnes už nefunkční, v České nad „rybníčkem“).

Na královopolské gymnázium chodila řada významných osobností z Brna i okolí, tak třeba doktor Albrecht z Lelekovic, který se zasloužil o výstavbu nové rozhledny na Babím lomě, spisovatelé Milan Uhde a Jan Trefulka – ten byl spolužákem Vaška Buchty z České. Ota Mach zase chodil do třídy s básníkem Janem Skácelem, který se do Brna přistěhoval ze Vnorov, byli v ročníku i s vynikajícím jazzmenem Karlem Krautgartnerem. A já jsem seděl dva roky v jedné lavici s Jaroslavem Dreslerem, jehož odvalu už jsem zmiňoval. Ten byl hodně aktivní už za studentských let, s přítelem Pavlem Brázdou, našim dalším spolužákem, malířem a obdivovatelem surrealismu, vytyčili dokonce nový umělecký směr – dali mu jméno *hominismus*. Jarda se stal redaktorem Lidových novin, byl novinářem, spisovatelem, básníkem. Později emigroval a vyhnul se tak persekucím za komunistů, které by ho tu jistě čekaly, stejně jako jeho přítele Pavla Brázdu. Tento nadaný malíř, mimochodem vnuk Heleny Čapkové a prasnovec Josefa a Karla Čapků, se musel protloukat, jak se dalo. Byl vyloučen ze všech vysokých škol, rodinu vystěhovali z bytu, nějaký čas bydleli v Bitýšce. Pavel se pak natrvalo přesunul do Prahy, dlouhé roky se živil jako topič. Nedávno zemřel.

Jarda Dresler měl ve vysílání Svobodné Evropy na starosti hlavně kulturu, do které byl vždy velký fanda. Svoje vzpomínky z této práce zachytil v nevydaných pamětech „Slovo a svět“. Ani po sametové revoluci ale ze situace u nás doma příliš nadšený nebyl, považoval převrat za polovičatý, pokračující marasmus s novou fasádou. Pochopitelně s takovou přímočarostí moc úspěchů nesklízel, zvláště u lidí se špatným svědomím, o kterých si toho hodně pamatoval. Zemřel v Mnichově v lednu r. 1999.

Jako studenti jsme si ale stejně mnohá nebezpečí ani neuvědomovali. Když se blížila maturita, ve čtyřiačtyřicátém roce, uspořádali jsme maturitní večírek v restauraci u Lázníčků, ta stávala dole u Zamilovaného hájku. A pak, v té nejbujarejší náladě, jsme se vydali k našemu gymnáziu, kde museli profesori přes noc držet hlídky – chtěli

jsme je pozdravit. Začali jsme bušit na dveře, až teď si uvědomuji, jak jsme riskovali. Němcům stačilo kolikrát tak málo. Otevřel nám prof. Calábek, to byl známý botanik a vědátor, později mě učil na VŠ zemědělské. Když jsme náš podařený večírek rozpustili, vydal jsem se sám pěšky domů. Od doby, kdy Němci zabrali některá brněnská gymnázia a my se museli sloučit s tím žabovřeským, jsem byl stejně zvyklý chodit hodně pěšky. Na odpolední vyučování jsem

Restaurace u Lázníčků v roce 1930

Nahoře: Jiří Saul se spolužáky v kvartě na gymnáziu (1941). Jiří Saul ve předu třetí zleva, Eda Vyskočil z Lipůvky druhý zleva, Pavel Brázda úplně vpravo. Ve druhé řadě v pruhovaném saku syn popraveného J. Zeiberlicha. V předposlední řadě třetí zprava J. Hlavatý, v poslední řadě druhý zleva Jaroslav Dresler.

Dole: dva nerozluční kamarádi z gymnázia, vlevo malíř Pavel Brázda, vpravo redaktor Svobodné Evropy Jaroslav Dresler s dcerou

musel dojít až na elektriku do Řečkovic, vlak z České žádný nejel. Střídali jsme se ve využívání naší budovy vždy ob týden, jednou jsme měli na ráno my a podruhé studenti z Žabovřesk.

Jiří Saul za gymnaziálních let

Kdo by si ale dělal iluze, že za starých časů, kdy vládla disciplína, bývali studenti obzvlášť vzorní a nevěděli, co je to pořádná lumpárna, asi by byl zklamaný. Přes všechnu přísnost kantorů si někteří hoši dovolovali dost i na dnešní poměry. My z venkova jsme nebyli tak protřelí, ale královopolští sígři byli vyhlášeni. Z češtiny jsme měli prof. Bílého, takového přísného, vážného pána. Kluci o přestávce rozebrali stůl i židli, pak je poskládali zase pěkně dohromady, ale tak, aby se po zatáhnutí za provázek rozsypaly. Profesor přišel, usedl, kluci po chvíli zatáhli – a už se válel na zemi i s hromadou rozbitého nábytku. Žádný velký respekt. Jindy učitel zase otevřel dveře do třídy a už dostal po hlavě teniskou. V hodině prof. Fukse si jeden žák zalezl do skříně a bubnoval na ni, jako když hlásí rádio Londýn. Taky jsme uměli napínat nervy kantorů k prasknutí.

Pepek Lata, velký švihák s úzkou vázankou, zase hleděl na naši mladičkou profesorku tak uhrančivě a tak vytrvale, až to nevydržela a utekla ze třídy. Pepek byl pak nasazený u Klöcknera v Kuřimi, dělal tam vrátného. To byla továrna na letecké motory, kterou sem Němci přestěhovali z vybombardovaného Hamburku, Spojenci ji později bombardovali i tady. Veselé studentské zážitky a lumpárny se tehdy mísily s těmi vážnými, kdy nám šlo o život.

Ještě v oktávě nás totiž Němci odvedli na Starou radnici k odvodu. Měli jsme nastoupit do technické pomocné služby (Technische Nothilfe), vyklízet trosky po bombardování. Cvičit jsme chodili na Cejl č. 10, do takového dvora, ještě dnes mám svíravý pocit, když jdu kolem. Mnozí hoši byli pak posláni do Německa, kde při této práci během bombardování zahynuli, nám se to naštěstí vyhnulo.

Maturovali jsme povinně z češtiny, němčiny a dějin Velkoněmecké říše, pak jsme měli ještě dva nepovinné předměty. Já jsem si vybral francouzštinu a přírodopis. Francouzsky jsem si mohl pohovořit i doma v České, kde byli po domech ubytovaní němečtí vojáci. Byli to často kluci jako my, do války se jim vůbec nechtělo, měli ale smůlu, nikdo se jich neptal. U nás bydleli Luis a Albert, dva Francouzi německé národnosti z Alsaska, i oni museli narukovat. U Kosinů měli Němci zřízenou polní kuchyni, v bezpečné vzdálenosti od míst, kde se zrovna bojovalo. Jídlo se tu vařilo ve velkém

S maturitním vysvědčením, Jiří Saul v druhé řadě druhý zleva

a vozilo až někde k Rajhradu. My za nimi jako kluci chodívali, dávali nám cigarety. Byli to vesměs kuchaři, slušní chlapi. I my jsme si nakonec nemohli vybírat, kam nás „Říše“ nasadí. Můj kamarád Eda Vyskočil z Lipůvky musel chodit do krematoria odklízet a zpopelňovat mrtvolu umučených a popravených. Budoucí ornitolog Karel Hudec, další gymnazista ze „Slovaňáku“, byl taky nasazený v Kuřimi, u technické podpory, bydlel v barácích na Podlesí. Podle jeho tatínka se jmenuje Hudcova ulice v Medlánkách, nějaký čas za války tam totiž učil, než byl jako bývalý legionář penzionován. Hudcovi bydleli v Mokré Hoře, tatínek byl váženým ředitelem obecné školy v Jehnicích. Nacisté ho nejen dostali z jeho působiště, nakonec ho připravili i o život. Odvěkli ho do Mauthausenu a zavraždili v plynové komoře. Němci popravili otce i dalšímu mému spolužákovi, jmenoval se Jaroslav Zeiberlich a účastnil se odboje za svého učitelování na obecné škole v Soběšicích. I po něm se tam dnes jmenuje ulice.

Další spolužák, Jenda Hlavatý, sloužil u protiletecké obrany (Luftschutz), v hasičské uniformě chodil i do školy. Panovala neustálá nejistota, co s námi bude. Nikdo nevěděl, kam ho kdy pošlou.

Oproti mnoha smutným osudům jsem měl ale štěstí. Po maturitě se mi podařilo dostat do Svazu chovatelů hospodářských zvířat a z nařízení Němců jsem jako kontrolní asistent prováděl plemenářskou práci v přidělených obcích. Nejprve mě vyškolili

alespoň v krátkém kurzu na stále zavřené vysoké zemědělské škole, pak jsem dostal na starost Lomnici, Rašov a Šerkovice a vyrazil do terénu odebírat vzorky. Chodil jsem od sedláka k sedlákově, zapisoval užiteklost jejich krav, vzorky mléka odesílal poštou ke zkoumání. Dovedete si představit, jakou ze mě měli radost. Od Němců poslaný, kdo ví, zda to není nějaký špicl... Věděl jsem, že vzorky, které mi dávali, občas falšují, aby nepřišli o svoje krávy, ale nic jsem na to neřikal.

Vyrazil jsem vždy na týden, vlakem do Tišnova a dál autobusem. Někdy jsem zvládl cestu z České i na kole, ale obvykle byla moc zima. U sedláků jsem musel přespávat, chodit k nim na obědy. Ještě dnes všechny ty sedlácké rodiny v duchu vidím: v Lomnici jsem spával u Fialů, v Šerkovicích u Pánků, v Rašově u Alexů... Kdo ale zná trochu historii partyzánského hnutí v okolí Tišnova, nebudou mu jména těchto vesnic neznámá, všude kolem přebývali partyzáni – aniž bych to tehdy tušil. Právě v Šerkovicích u Pánků mě jednou v noci probudil ruch, to zabíjeli pro partyzány prase. Když jsem to zjistil, ani jsem nemukal, kdyby mě objevili, dozajista by mě považovali za špióna. Jednou jsme zase spali s kamarádem v Lomničce, když brzy ráno přijela celá kolona Němců, šli směrem k šerkovické hájence. Tam se stala ta strašná tragédie, při které zahynula rodina Hejmalova. Když jsem chodil z Rašova do Lomničky, procházel jsem nevědomky hned vedle bunkrů partyzánů, jistě mě taky měli na mušce. V lesích u Skaličky proběhl na partyzány velký záta, skončili všichni tragicky, dodnes je v těch místech památník. Přimo ve Skaličce pozatýkali partyzáni i s rodinou mlynáře Žandovského, který jim pomáhal. Nebezpečí viselo všude kolem nás. V Rašově jsem se běžně stýkal se spolupracovníky partyzánů (jmenovali se Běla a Kopecký), aniž bych to tušil – to jsem zjistil až zpětně, až po nich šlo gestapo.

Nebezpečí hrozilo jak ze strany gestapa, tak i partyzánů. Do Lomnice jsem chodil provádět výzkum v kravíně hraběte Serényiho. Na jeho správce měli ale partyzáni spadeno, stříleli mu do oken, tam jsem to taky mohl schytat raz dva. V Lomnici býva-

la živá židovská komunita, dodnes se tam jedné části říká „V Židech“, je zde zachoalá synagoga – kulturní památka, krásný židovský hřbitov. První Židy sem přivedli právě majitelé panství Serényiové. Když jsem tam ale já působil, byli už všichni pryč, nacisté je odvěkleli a v naprosté většině umučili. Byly to smutné časy.

Až se dnes divím, jak jsem to všechno s Boží ochranou sám přečkal. Vydržel jsem v této službě od zimy do dubna. Když se blížila fronta, odmítl jsem už v práci pokračovat a utekl domů. Pak začaly boje o Brno – to je však už zase další kapitola nejen v mém životě, ale i v celé historii obce Česká... *(a my se jí budeme věnovat v dalším čísle našeho občasníku)*